

TRAFİK GÜVENLİĞİ

Doç.Dr. Ahmet ZENGİN

Öğrenme Hedefleri

Bu konuyu çalıştıktan sonra:

•☉ Trafikte **ihmal**, **hata** ve **ihlal** kavramlarının davranışsal dinamiklerini ayırt edebileceklerdir.

İçindekiler

• Öğrenme Hedefleri

1. Trafikte insan faktörü
2. Performans ve davranış
3. İhmal, hata, ihlal
4. Sürücü davranışlarını açıklayan modeller
5. Planlı Davranış Kuramı

■ Konunun Özeti

■ Değerlendirme Soruları

Trafik Güvenliğini İnsanlar Sağlar

Trafik güvenliğini sağlanmasında aktif rol, yolu kullanan **insanlarındır**, yani sürücü yaya ve yolcular. Trafikte yaşanan sonuçlara en fazla yolu kullanan bu insanların davranışları etki eder.

Örneğin; 10 kazadan 9'unun, sürücülerin trafik kurallarına uymamasından ve aracını yanlış biçimde kullanmasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

Trafik Güvenliğini İnsanlar Sağlar

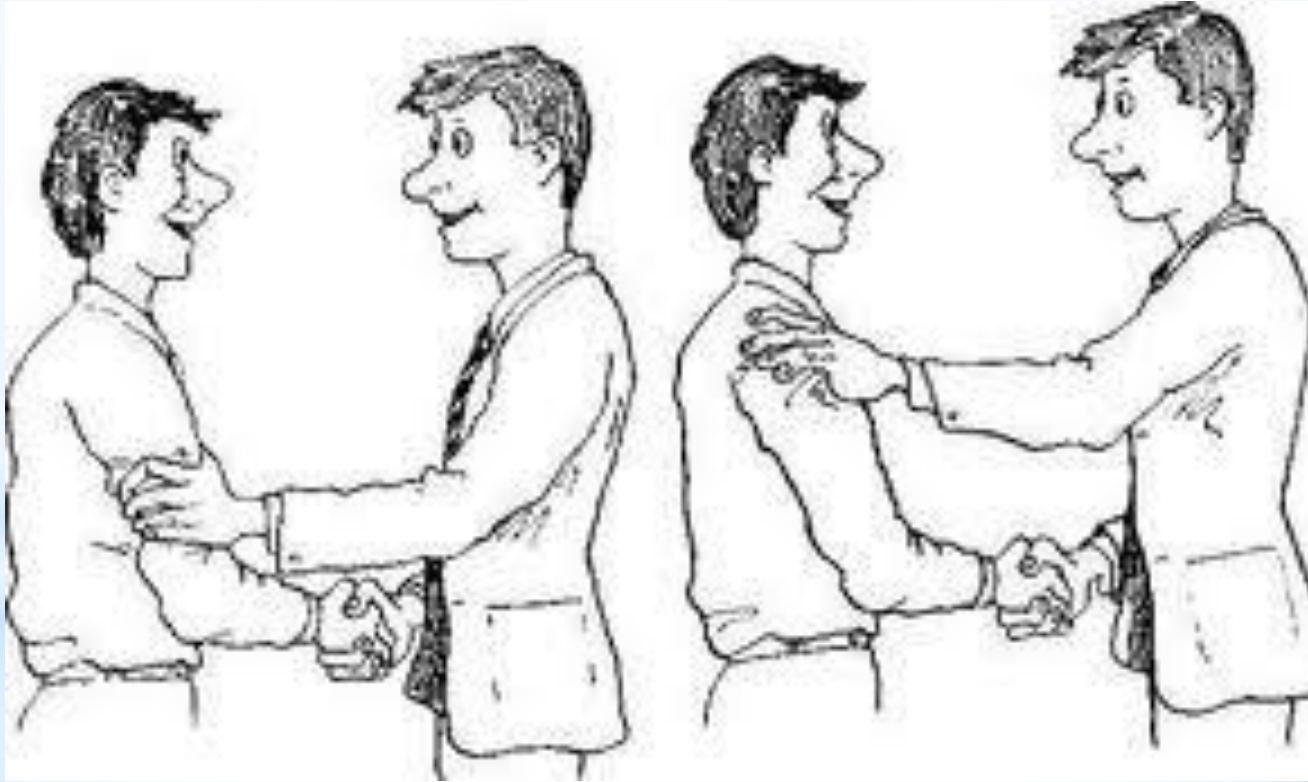
- *Trafik sonuçlarına, en fazla **insan** davranışlarını etki ettiğini söylemek, ortam faktörlerinin etkisini azımsamak ya da yok saymak değildir.
- *Aksine, ortamı oluşturan (**yol yapan, hız limitlerini düzenleyen, kurallara uyma yaptırımlarını denetleyen vb.**) tüm unsurlar **insan faktörünün** içinde yer alır.
- *Tüm bu unsurlar, güvenli trafik davranışını ortaya çıkarıcı ve güvenli davranışın sürmesine olanak sağlayıcı düzenlemeleri (yol ve araç mühendisliği, yasama, denetim vb.) yapmakla yükümlüdürler.

Trafik Güvenliğini İnsanlar Sağlar

- *Yolu kullananların davranışları ise, son noktada sonuçla en yakın bağlantısı olanlardır.
- *Yolu kullananların davranışları, negatiften (**trafik ortamında gerçekleştirilen ihlaller ve hatalar**) pozitive (**kurallara uyma ve önleyici davranışlar**) bir yelpazede yer alır.
- *Çoğu zaman da ihlaller uygun olmayan trafik davranışları içinde en sık gerçekleştirilen davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır.
- *O halde davranışların dinamiğini daha iyi anlamak üzere bazı bilgileri gözden geçirelim.

Davranış nedir?

Davranış: Canlının bir amaç uğruna, doğuştan gelen veya sonradan kazanılan bilgi ve becerilerini kullanarak harekete geçmesi, edim.

Davranışı etkileyen / şekillendiren etmenler nelerdir?

- * Davranış, bir ihtiyacı gidermeye yöneliktir.
- * Sonuçları açısından davranışlar ya sürekli hale gelir, ya geçici süre bastırılır, koşullar uygun hale gelince tekrar ortaya çıkar veya bırakılır, söner, ortadan kalkar.

Davranışı etkileyen / şekillendiren etmenler nelerdir?

- * Davranışlarımızın bir kısmı doğuştan gelen, genetik bilgilerle ortaya çıkarken, pek çok sosyal davranış karmaşık bir süreç olan **öğrenme** sonucu oluşur.
- * Sosyal davranışların ortaya çıktığı ortamlardan biri de Trafik ortamıdır.
- * Trafik davranışları, sonuçları açısından yaşamsal öneme sahiptir, yolu kullananlar davranışlarıyla bir kazaya neden olabilir veya güvenli bir trafik ortamına katkıda bulunabilirler .

Trafik Davranışları

Araç Kullanmanın İki Alanı

Sürücülük Becerileri:

- **Bilgi işleme süreçleri** – dikkat, algılama, hafıza, muhakeme yeteneği gibi zihinsel süreçleri kapsar
- **Psiko-motor beceriler** – tepki hızı, koordinasyon (el- göz- ayak uyumu) gibi motor (bedensel harekete dair) becerileri kapsar.

Trafik Davranışları

Araç Kullanmanın İki Alanı

Sürücülük Stili (Tarzı):

- Sürücünün araç kullanma davranışlarının genel kalıbı, davranış alışkanlıkları ile,
- Sürücünün kişiliği, güvenlik bilinci, risk alma eğilimi, heyecan arayışı ve trafik tutumları gibi özelliklerinin bir etkileşimi olarak kişinin trafik içinde aracını nasıl kullandığı ‘sürücülük tarzı’ olarak tanımlanmaktadır.

Trafik Davranışları

- *Eğer her trafik ihlali, her seferinde bir kazayla sonuçlansaydı, hayatımızdaki tüm doğal itici uyaranlardan kaçınmayı nasıl öğreniyorsak, bir iki denemeden sonra ya da doğrudan gözlem yoluyla, ihlal davranışlarından kaçınmayı da öğrenebilirdik.
- *Trafikte yapılan ihlaller her seferinde kazayla sonuçlanmadığından, yolu kullananların ihlal davranışlarından kaçınma isteği oluşmaz.

Trafik Kazası ve Davranış

Davranışsal değişkenin günlük hayatımızdaki karşılığı, trafik ortamında ancak bir kaza ile karşılaştığımızda görünür olabilmektedir.

Tanık olunan bir trafik kazasıyla ilgili “sürücü kırmızı ışıkta geçmiş”, “hatalı sollamış”, yaya “çocuk yola aniden fırlamış” gibi ifadelerle tanık olanlar veya basın yayın organları tarafından ortaya koyulabilmektedir.

Ne yazık ki, istenmeyen sonuç oluşuktan sonra, bu davranışlar dile gelse de, kazanın önlenmesi açısından ele alınmamakta, diğer faktörlerle birbirine karışarak önemini yitirmektedir.

Olumlu sonuç (trafiğin kazasız akıp gitmesi, insanların evine esenlikle ulaşması) oluştuğunda ise, ister kurallara uyularak ister ihlaller yapılarak bu sonuç alınmış olsun, davranışlar bu halleriyle devam ede gelir.

Trafik Kazası ve Davranış

*Trafikte yolu kullananların içinde **yaya** ve **yolcuların ihlal** davranışları da **kazalarla** ilintili olmakla beraber, araştırmalar trafikte zarar verme potansiyellerinden dolayı sürücü davranışlarına daha fazla odaklanmaktadır.

Trafik Kazası ve Davranış

*Reason ve arkadaşlarının (1990) sapkın sürücü davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirdikleri ve bizim ülkemizde de kullanılan (Sümer ve Özkan, 2002; Yasak, 2002) Sürücü Davranışları Ölçeği (SDÖ) ile yapılan çalışmalarda, sürücü davranışlarının üç temel boyuttan oluştuğu gösterilmiştir:

İhmaller, hatalar ve ihlâller.

Trafik Kazası ve Davranış

- ***İhmaller** genellikle ölümcül kazalara yol açmayan küçük dikkatsizlikleri ve küçük trafik ihmallerini, hatalar ise niyet edilmeden ve planlanmadan yapılan sürücülük ya da performans hatalarını ve yanlışlarını kapsar.
- *Trafik ortamında **hatalar** genellikle yanlış karar alma ve yetersiz gözlemde bulunma sonucu oluşurlar ve güvenlik bakımından tehlikeli olabilirler.

İhmal Davranışı

- *İhlaller trafik güvenliği açısından en fazla tehlike oluşturan sapkın (kuraldan sapmış olan) davranışlardır.
 - *İhlaller kasten ve bilerek, tehlike içeren ortamlarda güvenlik için gerekli uygulamaları ve davranışları göstermemek olarak tanımlanabilir.
 - *Bu davranışlar trafik güvenliği açısından “sapkın davranışlardır” ve ilgili yasa ve mevzuatlara göre suç olarak kabul edilirler.
 - *“Şehir içi ve şehirdışı yollarda hız sınırını aşmak”
 - * ya da “Öndeki aracı yakın takip etmek” ,
 - *“Kırmızı ışıhta geçmek”
- gibi davranışlar **ihlâl** davranışlarına örnek olarak verilebilir.

Sapkın Sürücü Davranışları

* Kaza riskiyle bağlantılı olan en önemli faktör olumsuz ya da sapkın sürücü davranışları, diğer bir deyişle **ihlallerdir**.

* Sapkın sürücülük davranışları sürücünün araç kullanırken sergilediği

* aşırı hız yapma ya da

* trafik kurallarını ihlâl ve

* ihmal etme gibi

doğrudan kaza riskini artıran davranışları tanımlamak için kullanılmaktadır.

Sapkın Sürücü Davranışları

*Trafik psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda hız yapan, alkollü araç kullanan, yasalarca yasaklanan riskli davranışları (hız ihlali, kırmızı ışıkta geçme, hatalı sollama, vb.) gösteren sürücülerin daha fazla kazaya karıştıkları bulunmuştur.

Sapkın Sürücü Davranışları

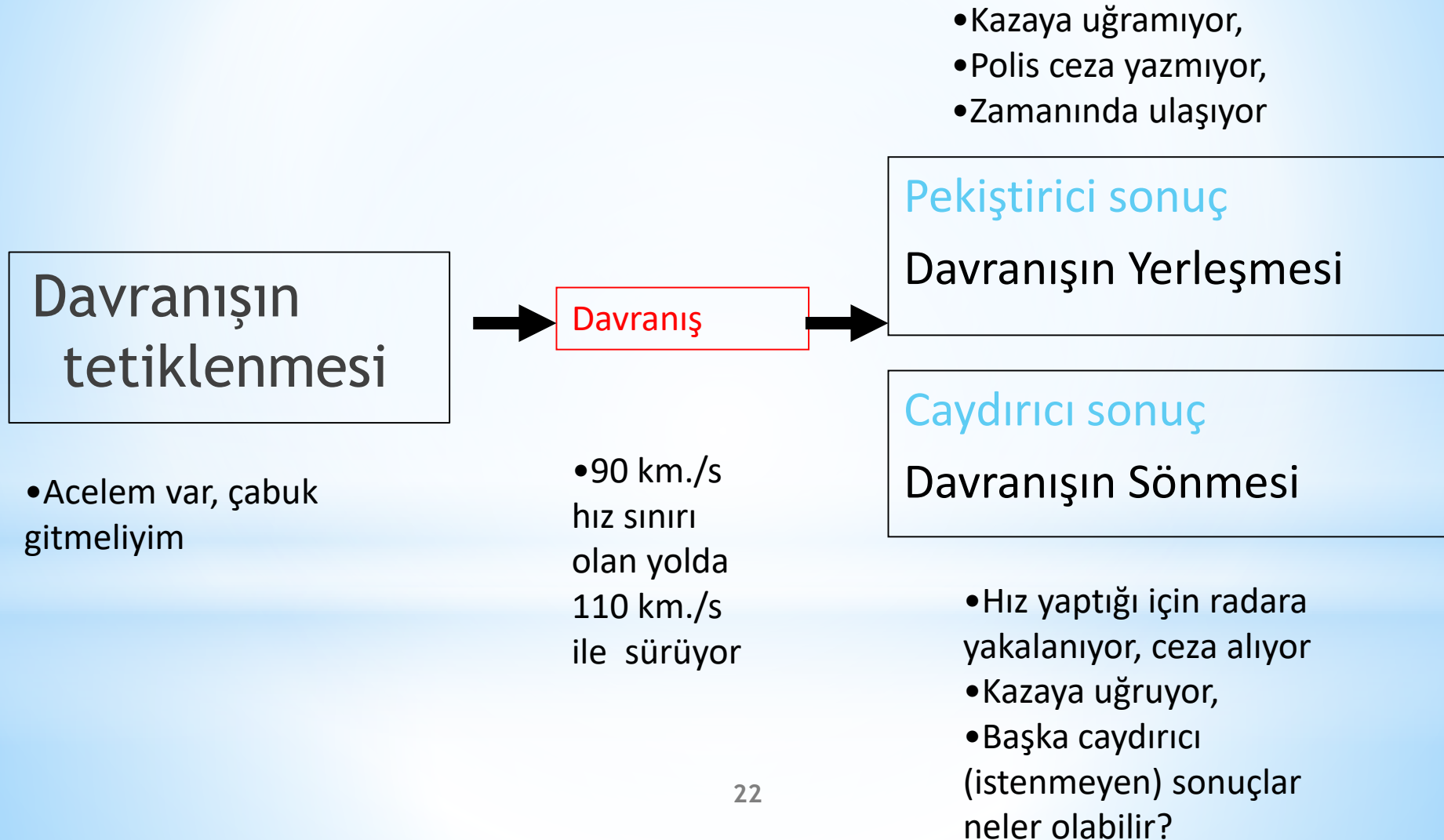
- *Edimsel ya da klasik koşullanma, bilişsel öğrenme, model alma, gözlem ya da gizil öğrenme gibi, hayatın içinde süre giden tüm öğrenme türleri, bireyin davranış repertuarını kendi içinde belirli bir düzene göre organize eder.
- *Bu davranış öğrenme ve düzenlenme süreci trafik davranışlarımız için de aynı şekilde işlemektedir.

Sapkın Sürücü Davranışları

- Düzensiz trafik ortamının bu öğrenme sürecine etkisi genellikle olumsuz yönde olur. Trafik ortamı ne kadar düzensizse, kural ihlal etmek için o kadar çok neden ortaya çıkar ve bunların nispeten kalıcı bir şekilde öğrenilmesi için çoğunlukla işe yaramış olması yeterlidir.
- Araçların kendisine yol vermeyeceğine inanan bir yayanın, akan trafikte karşıdan karşıya geçmeye çalışması gibi, kurallara yeterince uyulmayan bir trafik ortamında, *ihlal davranışları içinde bulunan şartlarla başa çıkma yöntemi olarak edimsel yolla öğrenilebilir.*

Örnek Bir Trafik Kazası Analizi

Hız sınırını aşarak araç kullanmak

Örnek Bir Trafik Kazası Analizi

*Örneğin, tehlikeli olduğunu bildiği halde hız sınırlarını aşmakta istekli olan genç sürücülerin bu davranışı öğrenme sürecine, hızlı araç kullanmanın kendi akran grubu içinde bir beceri olarak kabul görüp onaylanması; model aldığı yetişkinlerin bu şekilde araç kullandığına tanıklık etmiş olma; bu nedenle ceza alma ihtimalinin az olduğuna inanma gibi bireysel deneyimleri ve düşünceleri etki edebilir.

Sosyal Psikoloji Bakış Açısı

- * Davranışların öncesinde onları başlatan bir tepki ön eğilimi olduğu ve bunun **tutum** olarak adlandırıldığı söylenebilir.
- * Tutumlar konusu kısaca aşağıdaki gibi ele alınabilir.

Tutumlarımız

- *Tutum, bir “duruş”tur, “vaziyet alış”tır.
- *Tutumlarımız herhangi bir olay, düşünce ya da durum karşısındaki olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerimizdir.
- *Tutumlarımızı düşünce, duygu ve davranışlarımızla ifade ederiz.

Bir Örnekle Açıklayalım

- * Ben sigara içmenin kansere yol açtığını düşünüyorum ve buna inanıyorum (düşüncem)
- * Yanımda sigara içilmesine öfkeleniyorum (duygularım)
- * Bu nedenle evde sigara içilmesine izin vermem, ben de içmem (davranışım)

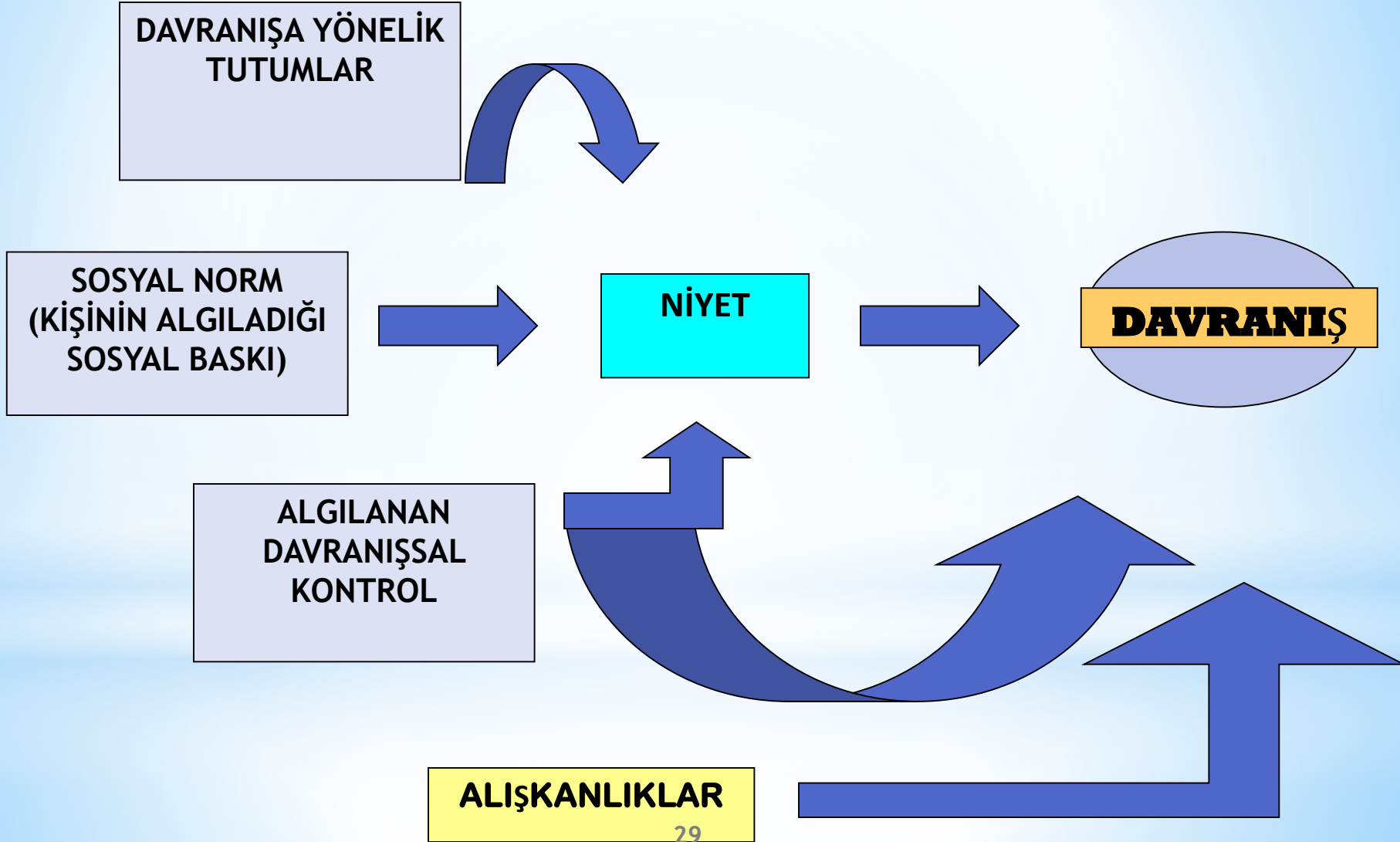
Bir Örnekle Açıklayalım

- *Trafikteki davranışları açıklamak için sosyal psikologlar çeşitli modeller üretmişlerdir.
- *Bunlardan biri de Planlı Davranış Kuramı olarak adlandırılan teorik modeldir.

Planlı Davranış Kuramı

- * Planlı Davranış Kuramı kişilerin, bir davranışta bulunmadan önce davranışın sonuçları hakkında rasyonel olarak düşündüğü ve davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme ile ilgili bir niyet içine girdiğini iddia eder.
- * Niyeti belirleyen üç unsur bulunmaktadır: Davranışa yönelik tutum, öznel normlar ve algılanan davranışsal kontrol.

PLANLI DAVRANIŞ KURAMI (Ajzen, 1991)

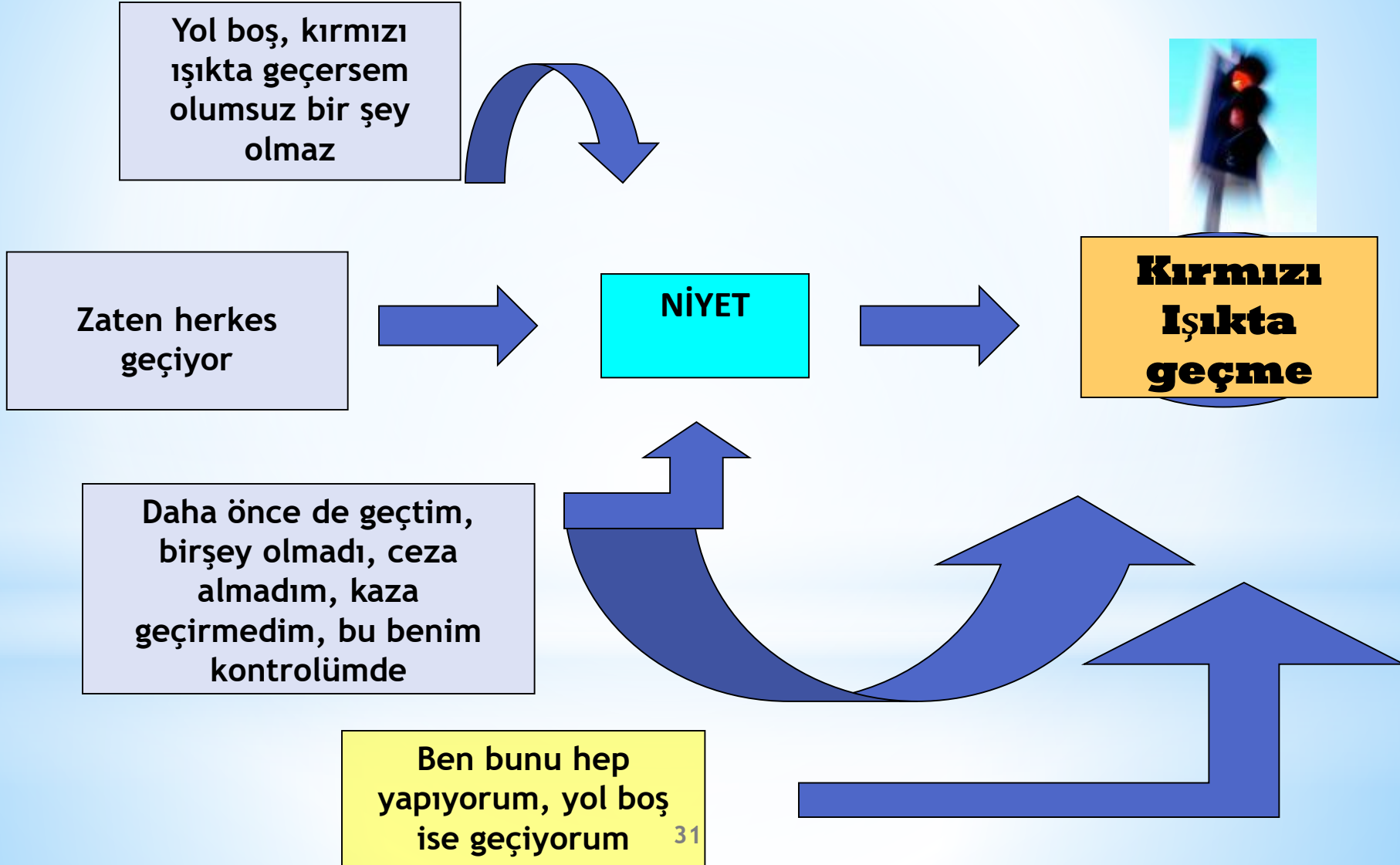

Özetle

Bir durum hakkında;

- * ne düşündüğümüz,
- * neye inandığımız ,
- * nasıl hissettiğimiz,
- * o durumu nasıl değerlendirdiğimiz, (Ör. iyi/kötü; hoş/nahoş;..)
- * çevreden gelen sosyal baskı, (Ör. Destek/ kabul görüp görmediğimiz)
- * o davranışı kontrol edip edemeyeceğimize dair inancımız bizim niyetimizi belirler. (Ör. Öyle davranmanın kolay ya da zor oluşu.)
- * Alışkanlığımız da varsa niyetlendiğimiz bu davranışı gerçekleştiririz.

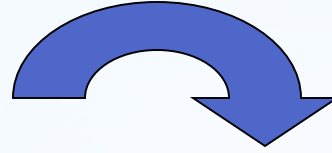
Kırmızı ışık ihlalinin bu kuram çerçevesinde ele aldığımızda;

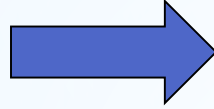
Hız davranışını bu kuram çerçevesinde ele aldığımızda;

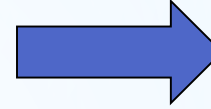
“Hız yapmak heyecan verir.” Ya da, “Hız yapmak tehlikeli sonuçlar doğurur.”

“Bu yolda herkes bu hızda gidiyor.” Ya da, “Ailem bu hızla araba kullanmamı istemiyor.”

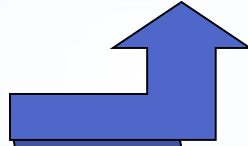

NİYET

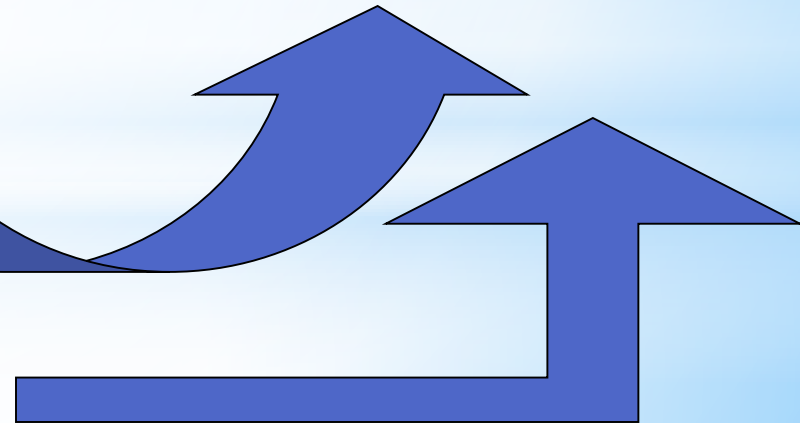

**Hız ihlali
yapma veya
hız sınırı
içinde gitme**

“Hızlı araba kullanınca daha dikkatli oluyorum, herşey kontrolüm altında”. Ya da, “Hızlı gitmem çünkü radara yakalanabilirim.”

“Ya da, “Hızlı araç kullanma Ben bunu hep yapıyorum.”
alışkanlığım yok.”

* Bu kuram temel alınarak yapılan araştırmalarda, sürücülerin çeşitli trafik davranışları hakkındaki tutumları, öznel normları (diğer kişilerin-ör. arkadaşları ya da ailesi-kendisinden ne beklediğine dair inançları) ve davranışlarını kendilerinin yönetip yönetemeyeceğine dair inançları (kontrol algısı) sorgulanmış ve şu tarz bulgular elde edilmiştir:

* Trafik ihlallerini kabul edenler (ihlale karşı olumlu tutum) yüksek kaza riski taşımaktadır.

* “Hız sınırlansın, ben bunu gönülden destekliyorum” diyenler (ihlale karşı olumsuz tutum) hız sınırlarına daha fazla uyduklarını söylemişlerdir.

* İhlalciler, yaptıkları ihlallerin çevrelerince daha az reddedileceğine inanmaktadırlar.

- * Özellikle hız ihlalcileri davranışlarının ‘kendileri için önemli kişiler (arkadaşları, ailesi, vb.)’ tarafından onaylanacağını düşünmektedirler.
- * İhlal davranışı üzerinde düşük kontrol algılayan sürücülerin, söz konusu ihlali daha fazla gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır.
- * Sürücüler uyma niyetinde olsalar dahi trafik kurallarına uymayı “zor” olarak algılamaktadır :“ben davranışımı kontrol edemiyorum, çevresel koşullar daha baskın, bu konuda çaresizim” inancı.
- * Kendi davranışları üzerinde düşük kontrol algılayan sürücülerin hızlı araç kullanmanın cazibesine direnmenin ve trafikte hız limitine uyarak seyretmenin güç olduğuna inandıkları,
- * tersine hız yapmaya ilişkin yüksek kontrol hisseden sürücülerin de gelecekte hız limitini aşma niyetinin düşük olduğu bulunmuştur : “Ben hız sınırlarına uyabilirim, bu konuda zorluk yaşamam, kontrol bende” inancı.

Okuma Önerisi

Sürücü Davranışlarının Kaza Riskindeki Rolü: İhlaller ve Hatalar

Doç. Dr. Nebi Sümer, Doç. Dr.
Timo Lajunen, Ar. Gör. Türker Özkan

<http://www.trafik.gov.tr/icerik/bildiriler/pdf/A4-4.pdf>

SÜRÜCÜ DAVRANIŞLARININ KAZA RİSKİNDEKİ ROLÜ: İHLALLER VE HATALAR

Doç. Dr. Nebi Sümer*, Doç. Dr. Timo Lajunen, Ar. Gör. Türker Özkan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Ankara

ÖZET

Tercih edilen araç kullanma tarzı olarak tanımlanan sürücü davranışları kazalardaki insan faktörünün belirleyici unsurlarıdır. Trafik psikoloji kapsamında yapılan çalışmalar ihlal ve hatalarının en temel olumsuz sürücü davranışları olduklarını ve özellikle ihlallerin tutarlı olarak kaza yapma sıklığını kestirdiğini göstermiştir. Olumsuz sürücü davranışlarını sürücülerin kendi ifadelerine dayanarak ölçmeye yönelik araştırmalar, Reason ve arkadaşlarının (1990) geliştirdiği Sürücü Davranışları Anketi (SDA) ile başlamış ve bu anket çok sayıda ülkede farklı sürücü grupları üzerinde sınanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği üzerine yürütülen araştırmalar bütün ülkelerde ihlal ve hataların temel faktörler olarak ortaya çıktığını göstermesine karşın, hem ihlal ve hataların örüntüsünde hem de ölçeklerin alt boyutlarında kültürler arası farklılıklar saptanmıştır. SDA Türk sürücü grupları üzerinde daha önce uygulanmasına karşın, bu ölçeğin geniş bir örneklem üzerinde ayrıntılı olarak faktör yapısı ve yordayıcı gücü incelenmemiştir. Bu temel araştırmanın amacı geniş bir sürücü örneklemini kullanarak SDA'nın Türk sürücülerini için faktör yapısını, norm değerlerini ve yordayıcı gücünü incelemektir. İkinci bir amaç ise sürücü becerilerinin adı geçen olumsuz davranışlarla olan ilişkisi incelemektir.

Bu amaçla araştırmaya başta Ankara olmak üzere Türkiye'nin farklı illerinden yaklaşık bin sürücü katılmış ve ülkemiz sürücülerinin olumsuz davranışlarını betimleyen yeni maddelerin de eklendiği SDA ölçeği ve sürücülükle ilgili diğer ölçekleri doldurmuşlar ve araç kullanma geçmişi, kaza sıklığı gibi temel özellikleri ölçmeye yönelik en bir anketi cevaplandırmışlardır. Toplam 546 sürücü üzerinde yapılan analizler Türk sürücülerinin olumsuz sürücülük davranışlarının, hatalar ve yanlışlar, ihlaller ve dalgınlık ve dikkatsizlik olmak üzere, üç temel faktörde toplandığını göstermiştir. İhlal faktöründe hız ihlaline ilişkin maddeler, dalgınlık ve dikkatsizlik faktöründe ise dalgınlıkla ilgili maddelerin ağırlıkla temsil edildiği gözlenmiştir. Yapılan kapsamlı analizler kazaları yordamada ihlallerin ve dalgınlıkların manidar olduğunu, ancak alınan cezalar ve sollama eğilimi gibi diğer olumsuz davranışları kestirmede sadece ihlaller faktörünün anlamlı katkıda bulunduğunu göstermiştir. Sürücü davranışları, araç kullanma ve güvenli sürücülük becerileri ile birlikte ele alındığında ise, araç kullanma becerilerine aşırı güvenen, ancak güvenli sürücülük anlayışından yoksun olan sürücülerin daha fazla kaza ve sollama yaptıkları ve daha çok trafik cezası aldıkları bulunmuştur. Bulgular Türk sürücülerin tipik davranış ve risk örüntüsünü anlamak bakımından yol göstericidir.

Anahtar Kelimeler: İhlaller, Hatalar, Dikkatsizlik, Beceriler ve Kaza Riski

Sorular

Soru-1	Sürücü ve yayalar kırmızı ışık kuralını her ihlal ettiklerinde olumsuz bir sonuç ile karşılaşılırsa, kırmızı ışıkta geçme davranışı pekişmez.	Doğru	
Soru-2	Sistem bakış açısı ile, trafikte insan faktörü yalnızca sürücü, yaya ve yolcu davranışlarını içermektedir.		Yanlış
Soru-3	Kişilerin, bir davranışta bulunmadan önce davranışın sonuçları hakkında rasyonel olarak düşündüğü ve davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme ile ilgili bir niyet oluşturduğunu söyleyen kuram Risk Telafi Modeli olarak adlandırılır		Yanlış
Soru-4	Yapılan araştırmalarda hız yapan, alkollü araç kullanan, yasalarca yasaklanan riskli davranışları (hız ihlali, kırmızı ışıkta geçme, hatalı sollama, vb.) gösteren sürücülerin daha fazla kazaya karıştıkları bulunmuştur.	Doğru	
Soru 5	Planlı Davranış Kuramı temel alınarak yapılan araştırmalarda, kendi davranışları üzerinde düşük kontrol algılayan sürücülerin hızlı araç kullanmanın cazibesine direnmekte güçlük çektikleri ve trafikte hız limitine uyarak seyretmenin güç olduğuna inandıkları bulunmuştur.	Doğru	

Kaynakça

- * Arnett, J. (1994). Sensation seeking: a new conceptualization and a new scale. *Personality and Individual Differences*, 16, 289 - 296.
- * Jonah, B. A. (1997). Sensation seeking and risky driving: A review and synthesis of the literature. *Accident Analysis and Prevention*. 29 (5), 651 - 665.
- Kılıç, N. (2008). *Şirketlerde Trafik Güvenliği Uygulamaları ve Sürücülerin Trafik İhlal Davranışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Un. SBE.
- Sungur, E. (2011). *Güle Güle Kullanın, Güvenli Kullanın*. Doğu Otomotiv Çalışanları için Trafik Güvenliği Eğitimi Sosyal Sorumluluk Projesi.
- Sümer, N. (2003). Personality and behavioural predictors of traffic accidents: Testing a contextual mediated model. *Accident Analysis and Prevention*, 35, 949 - 964.
- Vatansever, Ç. (2011). *Testi Kırılmadan: İş Sağlığı ve Güvenliğinde Onleyici Yaklaşım*. TEM Yapım Yayıncılık, İstanbul.
- Vatansever, Ç., Sungur, E., Tiryaki A. (2009). *Davranış Odaklı Güvenlik Yönetimi, Önlem Dergisi*
- * Yasak, Y. (2002). *Trafik Kazaları ile İlişkili Sürücü Tutum ve Davranışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

Trafik Hayattır! Trafik Güvenliği

eđitim içeriđi

tarafından hazırlanmıştır.